

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2023.27>**С. В. Степаненко**

доктор наук з державного управління,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0002-9801-1394

РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕМІЩЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Розглядаються питання пов'язані з незаконним переміщенням культурних цінностей, яке має глобальний та транснаціональний характер.

Усі держави світу зацікавлені у збереженні культурної спадщини, з цією метою укладаються міжнародні договори та ухвалюються законодавчі акти, які навіть у період війни встановлюють відповідні обмеження та правила щодо поводження з об'єктами культури.

Досліджено митні формальності щодо культурних цінностей, які різняться залежно від напрямку переміщення та часу їх вивезення.

Визначення принципів переміщення через митний кордон України культурних цінностей є додатковою гарантією їх захисту.

Під системою принципів переміщення через митний кордон України культурних цінностей розуміти сукупність основних засад, на яких ґрунтується механізм правової охорони культурних цінностей загалом та порядок переміщення через митний кордон України культурних цінностей зокрема.

Порядок переміщення через митний кордон України культурних цінностей як стале явище опосередковує необхідність виокремлення єдиної системи принципів, які потребують нормативного закріплення на рівні спеціального закону.

Встановлено, що за порушення законодавства України, пов'язаного з переміщенням через митний кордон України культурних цінностей, винні особи притягуються до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності.

Під способами захисту культурних цінностей, що переміщуються через митний кордон України, розуміти певні дії, що дають можливість захистити культурні цінності, що переміщуються через митний кордон України.

Способи захисту культурних цінностей, що переміщуються через митний кордон України, поділяються на основні та факультативні.

У результаті аналізу судової практики розгляду справ, пов'язаних із порушенням законодавства України про переміщення через митний кордон України культурних цінностей, виявлені випадки неоднакового застосування судом норм матеріального та процесуального права.

Ключові слова: регулювання, захист, культурні цінності, переміщення через митний кордон.

Stepanenko S. V. REGULATION OF MOVEMENT OF CULTURAL VALUES ACROSS THE CUSTOMS BORDER OF UKRAINE

Issues related to the illegal transfer of cultural values, which has a global and transnational nature, are considered.

All countries of the world are interested in preserving cultural heritage, for this purpose international treaties are concluded and legislative acts are adopted, which even in times of war establish appropriate restrictions and rules regarding the treatment of cultural objects.

Customs formalities regarding cultural values, which differ depending on the direction of movement and the time of their removal, have been studied.

Defining the principles of movement of cultural values across the customs border of Ukraine is an additional guarantee of their protection.

The system of principles for the movement of cultural values across the customs border of Ukraine is understood as a set of basic principles on which the mechanism of legal protection of cultural values is based in general and the procedure for movement of cultural values across the customs border of Ukraine in particular.

The order of movement of cultural values across the customs border of Ukraine as a constant phenomenon mediates the need to single out a single system of principles that require regulatory consolidation at the level of a special law.

It has been established that for violation of Ukrainian legislation related to the movement of cultural values across the customs border of Ukraine, guilty persons are subject to disciplinary, administrative, civil and criminal liability.

The methods of protection of cultural values moving across the customs border of Ukraine mean certain actions that make it possible to protect cultural values moving across the customs border of Ukraine.

Methods of protection of cultural values moving across the customs border of Ukraine are divided into basic and optional.

As a result of the analysis of the judicial practice of considering cases related to the violation of the legislation of Ukraine on the movement of cultural values across the customs border of Ukraine, cases of unequal application of substantive and procedural law norms by the court were found.

Key words: regulation, protection, cultural values, movement across the customs border.

Постановка проблеми. З моменту створення Української держави та запровадження нових підходів до здійснення митної справи переміщення культурних цінностей через митні кордони України набуло великого значення.

Це безумовно впливає на захист культурних інтересів громадян, а також стан і збереження культурної спадщини.

Однією з основних причин незаконного обігу та контрабанди культурних цінностей є проблема ідентифікації об'єкта культурної цінності.

Крім того відсутність існуючого механізму охорони культурних цінностей, що в свою чергу тягне за собою розвиток та вдосконалення теоретичного тлумачення конкретної категорії та організаційного вдосконалення порядку переміщення через митний кордон культурних цінностей України.

На сьогодні не здійснено належного правового та наукового визначення особливостей переміщення культурних цінностей та супутніх формальностей через митний кордон України, що зумовлює нагальну необхідність подальшої активізації теоретичних розробки в цьому напрямку.

У зв'язку з цим слід підкреслити, що митниця служить своєрідним захисним бар'єром, завдяки якому можна не тільки припинити незаконне переміщення культурних цінностей через митні кордони, але і вилучити їх з незаконного переміщення. тираж. При цьому методи контрабанди культурних цінностей з кожним роком вдосконалюються, і масштаби збільшуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною основою дослідження стали висновки, зроблені провідними вченими у сфері теорії адміністративного права та процесу, митного права, кримінального права, такими як: О.Г. Бондар, М.Ю. Віхляєв, Ш.Н. Гаджиева, Є.В. Гармаш, Є.В. Додін, В.В. Доненко, Н.М. Дукова, В.Ф. Зверховська, Т.О. Коломєць, В.К. Колпаков, Б.А. Кормич, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, С.М. Кушнір,

Метою статті є узагальнення теоретичних і практичних проблем особливостей переміщення через митний кордон України культурних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Правова основа переміщення через митний кордон України культурних цінностей має багаторівневу структуру, яка складається з чотирьох рівнів, а саме:

- Конституція України;
- Закони України;
- інші нормативно-правові акти;
- міжнародно-правові угоди і договори.

Перелік зазначених рівнів не є вичерпним. Так як, окрім цього, кожен із них може мати власні підрівні.

Виявлено велику кількість листів-роз'яснень відповідних органів щодо особливостей перемі-

щення культурних цінностей через митний кордон України.

Виявлення контрабандних товарів, проведення дослідів та інших питань, що свідчить про недосконалість правове регулювання цієї сфери.

Поняття «культурні цінності» використовується в різних сферах суспільних відносин. Зрозуміло що це зумовлює різний їх зміст.

З точки зору митного законодавства, культурні цінності – це вид товарів, які характеризуються низкою специфічних ознак, які обумовлюють особливості їх переміщення через митний кордон України.

Митному контролю підлягають не всі культурні цінності, а лише ті цінності, які фізично переміщуються через митний кордон України та мають матеріальну форму вираження.

Тобто мають статус «нерухомих культурних цінностей». Культурні цінності можуть одночасно набувати інших правових статусів.

Наприклад, «об'єкт права інтелектуальної власності», «зброя», «валюта», «дорогоцінні метали» тощо.

У зв'язку з чим порядок передачі цих об'єктів через митний кордон України мають досить складний характер.

Залежно від правових підстав розташування культурних цінностей їх можна ідентифікувати за такими ознаками: створені на території України (у тому числі громадянами України, іноземцями чи особами без громадянства, які постійно проживають або проживають на території України); розташовані на території України; ввезені на територію України.

Останні поділяються на такі: на основі придбання цих цінностей шляхом археологічних, археологічних, етнографічних, наукових, природничих та інших експедицій за погодженням з компетентними органами в країні походження; придбання культурних цінностей у результаті добровільного обміну або за погодженням з компетентними органами країни походження; отримати в подарунок; переселення на територію України внаслідок Другої світової війни як часткове відшкодування збитків, завданих окупантами; які перебувають за межами території України внаслідок: Незаконний експорт, евакуація під час воєн і збройних конфліктів, неповернення (у тому числі у зв'язку з порушенням зобов'язань щодо тимчасового вивезення з території України) [1].

Порядок переміщення культурних цінностей через митний кордон України визначається рядом вимог.

Насамперед, це стосується заборони переміщення окремих видів культурних цінностей (зокрема тих, щодо яких оголошено розшук).

У всіх інших випадках переміщення культурних цінностей через митний кордон України

обов'язково супроводжується адміністративним оформленням та дозвільною процедурою.

Однією з основних підстав для переміщення культурних цінностей є наявність відповідного дозволу – свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей, що, у свою чергу, потребує проведення державної експертизи культурних цінностей.

Можна надати таку класифікацію видів державної експертизи культурних цінностей залежно від мети їх переміщення та розміщення, а саме:

- експертиза культурних цінностей, дозволених до вивезення;
- експертиза оголошених тимчасово вилучених культурних цінностей;
- експертиза культурних цінностей, що повернулися в Україну після тимчасового вивезення;
- проведення експертизи культурних цінностей, вилучених митними або правоохоронними органами;
- проведення експертизи культурних цінностей, конфіскованих за рішенням суду, та звернення їх у дохід держави відповідно до закону.

Порядок руху культурних цінностей змінюється відповідно до особливостей, властивих культурним цінностям.

Водночас проблема відсутності критеріїв доведення наявності чи відсутності цих ознак суттєво впливає на стан законності у цій сфері.

Крім того, контрабанду культурних цінностей зазвичай здійснюють наземним, повітряним, залізничним і водним транспортом.

Суб'єктів правовідносин, які беруть участь у переміщенні культурних цінностей через митний кордон України, можна поділити на дві основні групи: *фізичні особи*, до яких обов'язково належать громадяни України, іноземці, особи без громадянства та *юридичні особи*, до яких належать суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності будь-якої форми власності, державні та громадські установи, представництва іноземних компаній, дипломатичні представництва, міжнародні організації тощо).

Переміщення культурних цінностей через митний кордон України може бути віднесено до правопорушень, передбачених ст. 471 «Порушення заходів митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю».

Або ст. 472 «Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення».

Крім того ст. 473 «Перевезення через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання».

Також ст. 474 «Недопущення митного органу до товарів, транспортних засобів і документів».

Передбачена відповідальність і за ст. 481 «Перевіщення строку тимчасового ввезення товарів,

у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення, або строку тимчасового вивезення товарів або втрата транспортних засобів».

Ще за ст. 483 «Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю».

А також по ст. 484 «Зберігання, перевезення або володіння товарами і транспортними засобами комерційного призначення, ввезеними на митну територію України поза межами митного контролю або з приховуванням від митного контролю».

І на останок ст. 485 «Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх вартості, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів» [3].

У вузькому розумінні охорона культурних цінностей, що переміщуються через митний кордон України, – це створення системи правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з охороною права власності на культурні цінності, використанням культурних цінностей, з метою недопущення порушень законодавства України про переміщення культурних цінностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок у зазначеному напрямку. Правовою основою переміщення культурних цінностей через митний кордон України є цілісна система, елементи якої підпорядковані ієрархії.

Питання переміщення культурних цінностей через митний кордон України регулюється великою кількістю нормативних актів, значну частину яких становлять міжнародні акти та підзаконні акти.

Практично кожен предмет культурних цінностей має свій регламент.

Порядок передачі культурних цінностей має відповідні особливості залежно від: виду культурних цінностей (наприклад, сімейні культурні цінності, особисті нагороди, музейні фонди, колекції, зібрання, що належать до державної частини Музейного фонду України та предмети музейного значення); особи, яка здійснює передачу (наприклад, особи, які користуються дипломатичним імунітетом); способу переміщення (наприклад, пересилання в міжнародних поштових відправленнях); мети руху (наприклад, для організації виставок; для проведення реставраційних робіт і наукових досліджень; у зв'язку з театральною, концертною та іншою мистецькою діяльністю тощо).

Відповідно до чинного законодавства системою суб'єктів контролю за рухом культурних цінностей є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей; центральний орган виконавчої влади, що реалізує

державну політику у сфері архівної справи, діловодства; центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної митної політики; правоохоронні органи. При цьому зазначений контроль здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей безпосередньо та/або у формі взаємодії з іншими органами, визначеними ст. пункти 2–4 [1].

Систему принципів переміщення культурних цінностей через митний кордон України складають: принцип законності та дотримання загальних інтересів держави; принцип спрощення адміністративних процедур, пов'язаних із законним переміщенням культурних цінностей; принцип спільності зацікавленості держав у створенні сприятливих умов для розвитку культурних зв'язків і культурного обміну; принцип створення системи, що забезпечує найбільше сприяння під час видачі дозволів та інших документів, необхідних для культурних цінностей; принцип охорони культурних цінностей відповідно до національного законодавства та міжнародних договорів; принцип обов'язкового митного декларування культурних цінностей під час їх переміщення через митний кордон; принцип відкритості, прозорості та свободи отримання та поширення інформації про охорону державою культурних цінностей; принцип організації інформації на національному та міжнародному рівнях; принцип верховенства законодавства держави, на території якої знаходиться культурна цінність; принцип турботи про культурні цінності тощо. [2].

Закон не встановлює видів юридичної відповідальності за порушення законодавства України про пересилання культурних цінностей.

Контрабанда культурних цінностей – кримінальне правопорушення, пов'язане з переміщенням через митний кордон України поза межами митного контролю або приховуванням культурних цінностей від митного контролю.

Що тягне за собою відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 7 років.

За змовою групою осіб або особою, яка раніше була притягнута до кримінальної відповідальності за такий самий злочин, або службовою особою з використанням службового становища – від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна.

Порушення законодавства України про переміщення культурних цінностей через митний кордон України тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність.

Організація переміщення культурних цінностей через митні кордони України як стабільне явище зумовлює необхідність подальшого визначення цієї проблематики, що і має стати предметом подальших досліджень в зазначеному напрямку.

Література

1. Ангеловська О.С. Порядок переміщення через митний кордон України культурних цінностей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. Т. 2. С. 72–79.
2. Ангеловська О.С., Тильчик В.В. Порядок вивезення культурних цінностей з України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 5(33). С. 219–228.
3. Митний кодекс України : Закон України від 13.02.2012 р. № 4495-VI. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення 03.04.2023).
4. Митна енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / за ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2019. 536 с.
5. Коментар до Митного кодексу України / за ред. П. В. Пашка. К. : Юстініан, 2004. 736 с.
6. Комзюк А. Т., Погребний О. О., Калюжний Р. А. Митний кодекс України : наук.-практ. коментар. К. : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2008. 757 с.
7. Про внесення змін до Податкового та Митного кодексів України щодо узгодження їх окремих норм : Закон України від 7 червня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 51. Ст. 20-34.
8. Transnational Crime and the Developing World: report from Global Financial Integrity. March. 2017. URL: <http://qoo.by/21V1>